

Martti Raekunnas

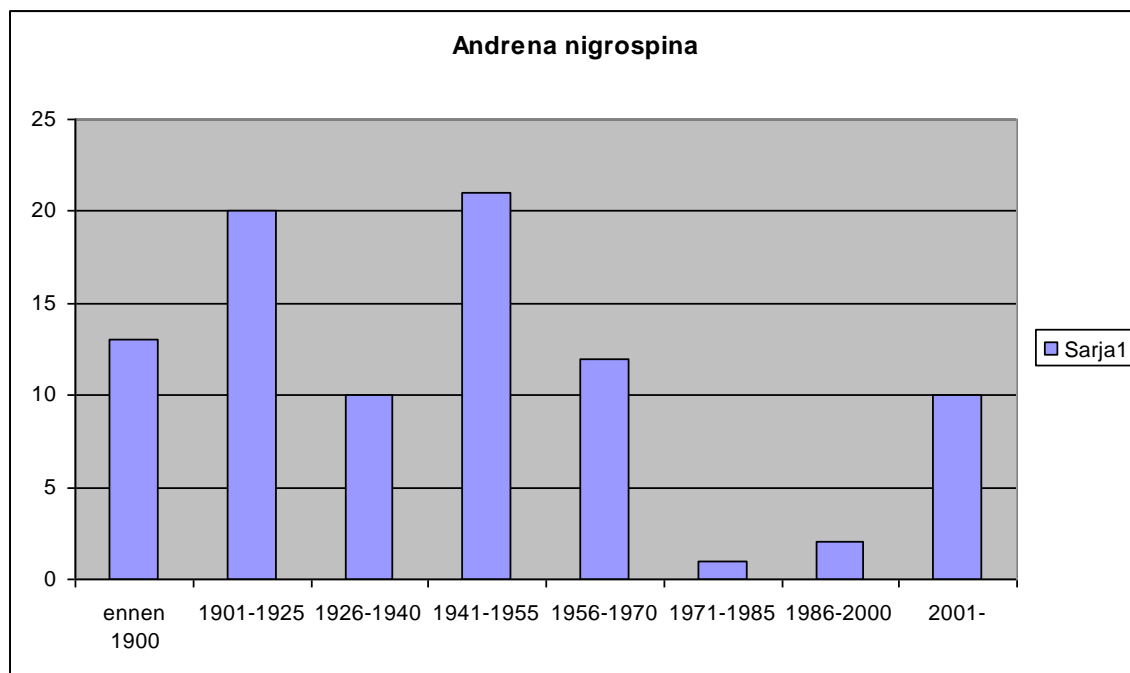
Sysimaamehiläisen (*Andrena nigrospina* Thomson, 1872) kartoitus kesällä 2008

Johdanto

Sysimaamehiläinen on isokokoinen, tumma ja helposti tunnistettava mesipistiäislaji. Se on levinnyt yli koko Euroopan Pohjois-Kiinaan saakka. Suomessa sitä on tavattu Ahvenanmaalta Pohjois-Karjalaan ulottuvalla vyöhykkeellä. Lajin lentoaika on alkukesällä (20.5. – 21.7.).

Ravinnonhankinnassaan laji on polylektinen. Keväällä sen on havaittu käyvän keltaisilla kukilla, kuten pajuilla, voikukilla ja keltamaksaruoholla, ulkomailla myös ristikkukaisilla. Kirjallisuuden mukaan sysimaamehiläinen lentää puutarhoissa ja rehevillä rinneriityillä ja pesii yksitellen tai ryhminä savimaiseen maahan. (Söderman & Leinonen 2003)

Laji oli laajasti levinnyt vielä 1950-luvulla ja jopa yleinen Lounais-Suomessa. Se taantui 1960-luvulla ja oli lähes kateissa 1970-2000 (kuva 1). Laji on luokiteltu Suomessa uhanalaiseksi (EN). Ruotsissa ja Saksassa se on vaarantunut sekä Englannissa silmällä pidettävä. (Söderman & Leinonen 2003). Muutamat 2000-luvun alun havainnot antoivat aiheen selvittää sysimaamehiläisen nykyistä esiintymistä maassamme.

Kuva 1. Sysimaamehiläisen havainnot Suomessa

Menetelmät ja kartoituspaikat

Kartoitin sysimaamehiläisen esiintymistä Itä-Suomessa, missä lajista on tuoreita havaintoja. Apuna käytin tietoja lajin tunnetuista löytöpaikoista, jotka sain käyttöni Guy Södermanilta. Kuvan 1 havaintotiedot on koottu samasta aineistosta.

Kiertelin haavin kanssa potentiaalisilla pesäpaikoilla sekä läheisillä ravintokasvipaikoilla. Viivyin kussakin kohteessa 1-2 tuntia ja tallensin samalla kaikenlaisia myrkkypistiäisiä. Kaksipäiväisiä kartoitusretkiä tehtiin kaksi, toinen kesäkuun alussa (4.-5.6.2008) ja toinen juhannuksen alla (22.-23.6.2008).

Lisäksi kokosin yhteen sysimaamehiläisen tuoreet kotimaiset havaintotiedot.

I Retki

4.6. 2008: Sää oli aurinkoinen, mutta varsinkin aamupäivällä tuulinen ja kolea.

- ES: Luumäki Taavetti (6757:3530), linnakkeen ympäristö klo 10 -11.30. Voikukka ja kanankaali hyvin kukassa.

- ES: Taipalsaari (6781:3559), urheilukentän ympäristö klo 12 – 13. Suurilla voikukkaniityillä täydellinen kimalaiskato!

- ES: Joutseno (675:3581), Anolan niityt klo 14 – 15.30. Voikukkaa kohtalaisesti.

- ES: Imatra (6784:3594), Mellonmäen hiihtokeskuksen ympäristö klo 16 – 17.30. Voikukka hyvin kukassa.

5.6. 2008: Sää aurinkoinen, lähes pilvetön ja heikkotuulinen.

- PK: Kontiolahti Lehmonsärkkä (6951:3642), soranottoalueen reunamat klo 10 – 11.30.

Sora-alueen rinteillä kukassa vain idänkeulankärki (*Oxytropis campestris*).

- PK: Liperi Ylämylly (6948:3630), ratapiha ja tienvarret klo 12 – 14. Tienvarsilla hyvin voikukkaa ja hyönteisiä. Mesipistiäisiä eniten tunturikurjenherneen (*Astragalus alpinus*) kukilla.

II Retki

22.6.2008: Hyvä puolipilvinen ja lämmin keräilyssä.

- ES: Valkeala Ranta-Utti (6753:3494). Koska lentokentän alueella pääsy on luvanvaraista, kiertelin läheisiä tienvarsia, valleja ja sorakuoppa-alueita klo 11-12.30.

- ES: Lappeenranta Lauritsala (6774:3568), urheilukentän reunapenkereet ja kukkaiset ketoniityt klo 13 – 14.30.

- ES: Rautjärvi Miettälä (6800:3581), entisen urheilukentän ketoniityt klo 15.30 – 17.

23.6.2008: Hyvä aurinkoinen ja lämmin keräilyssä.

- PK: Rautavaara lentokeskus (7036:3557), tienpenkereet erittäin karulla mäntykankaalla klo 11.30 - 13. Mesikasveja ei juuri lainkaan!

- PK: Rautavaara kk (7044:3557), urheilukeskuksen rinteet ja voikukkaniityt klo 13.30 – 14.30.

- PK: Kontiolahti Romppala (6987:2643), vanha sorakuoppa, jossa lupiinkasvustoja klo 16.15 – 17.15.

Tulokset

Kartoituksessa löydettiin sysimaamehiläiselle yksi uusi löytöpaikka: PK: Liperi Ylämylly. Koirasyksilö lenteli maantien varrella tunturikurjenherneiden liepeillä käymättä kukilla. Voikukan ja kanankaalin kukinnoilta lajia ei tavattu.

Kun tutustuin maastossa lajin esiintymispaikkoihin, ne eivät juuri olleet kirjallisuuden mainitsemia ”reheviä rinneniittyjä”. Kokosin tiedot sysimaamehiläisen löytöpaikoista 2000-luvulla ja arvioin lajin elinympäristöt näiltä löytöpaikoilta (taulukko 1).

Taulukko 1. Sysimaamehiläisen viimeisimmät löytöpaikat Suomessa ja lajin elinympäristöt näillä paikoilla.

- V: Karjaa, Mustionmalmi (66724:33235), 1 k ja 1 n, ikkunapyydys, 20.6-13.7.2007 (leg. K-E.Lundsten). Elinympäristöstä ei tietoa.

- V: Kiikala, lentokenttä (67104:33158), 1 k, ikkunapyydys, 22.5-16.6.2006 (leg. H. Koski). Kuiva hiekkapohjainen mäntykangas.

- V: Korppoo (668:319), 2 n, haavi, 7.7.2004 (leg. I. Kakko). Maantien varsi kallioisella mäntykankaalla.
- St: Säkyä, Säkyänharju (67755:32594), 1 n, 9.7.2005 (leg. I. Kakko). Kuiva mäntykangas harjun rinteellä.
- EH: Loppi, Räyskälän lentokenttä (6740:3342–3), 2 n, ikkunapyydys, 21.6.–22.7.2004, (leg. S. Karjalainen, J. Salminen & H. Koski), 4 n, ikkunapyydys, 29.5.–10.7.2006 (leg. H. Koski). Kuiva mäntykangas.
- ES: Lappeenranta, Hovinpelto (6774:3569), 2 k, haavi, 20.-21.5.1978, (leg. M. Raekunnas). Paahteinen ratapenkka lähellä Saimaan kanavaa (pajun kukinnot).
- ES: Puumala, Pistohiekka (68289:35539), 1 n, haavi, 1.7.2007 (leg. I. Teräs). Tienvarsi kuivalla mäntykankaalla.
- ES: Ruokolahti, Huuhankangas (68043:35722), 1 k ja 2 n, ikkunapyydys, 23.5-7.6.2007 (leg. K.Saarinen). Elinympäristöstä ei tietoa, ”kangas” viittaa mäntykankaaseen.
- ES: Valkeala, Utin lentokenttä (67540:34982), 1 k ja 5 n, ikkunapyydys, 17.5.–20.6.2006 ja 5 n, vatipyydys 7.6.–7.7.2006 (leg. A. Valtonen & J. Jantunen). Kuiva hiekkapohjainen mäntykangas.
- PK: Kontiolahti, Lehmonsärkkä (6951:3642), 1 k, haavi, 13.6.2006 (leg. M. Raekunnas). Sorakuopan kuivat, mäntyä kasvavat reunukset (entinen harju).
- PK: Liperi, Kaatamo (6941:3610), 1 k, haavi, 19.5.1999 and 1 k, haavi, 5.6.2000 ja 1 n, haavi 8.6.2008 (leg. A. Karhu). Hylätty, kasvittunut sorakuoppa, ympärillä sekametsää.
- PK: Liperi, Ylämylly (69480:6304), 1 k, haavi, 5.6.2008 (leg. M. Raekunnas). Tienvarsi kuivalla mäntykankaalla.
- PK: Rautavaara, lentokeskus (7035:3556), 1 n, haavi, 10.7.2007 (leg. R. Leinonen). Kiitoradan reunapenkka erittäin karulla ja kuivalla hiekkapohjaisella mäntykankaalla.

Kuten taulukosta 1 voi havaita, sysimaamehiläistä on löydetty 2000-luvulla viidestä luonnontieteellisestä maakunnasta ja 12 eri paikasta Korppoosta Rautavaaralle. Viidessä paikassa on havaittu sekä koiraita että naaraita, neljässä paikassa vain naaraita ja kolmessa vain koiraita. Kaikkien löytöpaikkojen lähellä on potentiaalisia pesäpaikkoja. Sysimaamehiläinen pesii - kirjallisuustiedoista poiketen - kuivilla ja paahteisilla mäntykankailla, harjunrinteillä, tienpenkoissa ja sorakuopissa. Laji on voimakas lentäjä, joten se voi käydä kukilla kaukanakin pesäpaikoistaan. Luontaisin ravintokasvi ko. ympäristöissä on paju. Voikukka ja peltokanankaali tulevat kyseeseen pajujen lopetettua kukintansa sekä kulttuuriympäristöjen lähellä.

Tämä selvitys lähti käyntiin hieman myöhässä, koska pajujen kukinta oli jo pääosin ohitse. Voikukkien tutkiminen tuotti laihan tuloksen.

En ole itse nähnyt yhtään sysimaamehiläisen pesäpaikkaa, mutta pesät lienevät paremminkin sora- ja hiekkamaassa kuin kirjallisuuden mainitsemassa savimaassa, jollaista ei kangasmetsissä ja harjuilla juuri tavata.

Sysimaamehiläisen pesäloisena elää keltasiimakiertomehiläinen, *Nomada subcornuta* (Kirby 1802), joka on myös uhanalainen (E). Pesäloiset pystyvät tulemaan toimeen vain vakaisissa isäntäpopulaatioissa. Viime vuosina keltasiimakiertomehiläistä on tavattu vain kahdella sysimaamehiläisen löytöpaikalla (taulukko 2).

Taulukko 2. Sysimaamehiläisen pesäloisen, keltasiimakiertomehiläisen (*Nomada subcornuta*) löytöpaikat Suomessa 2000-luvulla

- V: Karjaa, Mustionmalmi (66724:33235), 1 n, ikkunapyydys, 26.5-2.6.2007 (leg. K-E.Lundsten);
- ES: Valkeala, Utti, lentokenttä (67540:34982), 3 n, ikkunapyydys, 7.–20.6.2006 and 2 n, vatipyydys, 20.6.–19.7.2006 (leg. A. Valtonen & J. Jantunen).

Muita havaintoja

Kartoitusretkillä tallennettiin yli sata muuta myrkkypistiäistä. Osa näistä on vielä määrittämättä.

Mielenkiintoisin havainto: Silomehiläinen (*Panurginus romani*) PK: Rautavaara kk, urheilukeskus (70774:35571), 4k + 1n, 23.6.2008 (EN)

Yhteenveto

Sysimaamehiläinen on yli 30 vuoden taantumien jälkeen taas palaamassa luontoomme. 2000-luvulla lajia on löydetty viidestä luonnontieteellisestä maakunnasta ja 12 eri paikasta. Kartoituksessa lajille löydettiin uusi esiintymä Liperin Ylämyllyltä. Sysimaamehiläinen on edelleen harvinainen ja hyvin paikoittainen. Elinvoimaisimmat populaatiot lienevät Karjaan Mustionmalmilla ja Valkealan Utissa, mistä on tavattu myös lajin harvinaista pesäloista. **Näiden tietojen perusteella sysimaamehiläisen uhanalaisuuden luokitusta on syytä lieventää.**

Kirjallisuus:

Söderman G. & Leinonen R. 2003: Suomen mesipistiäiset ja niiden uhanalaisuus. Tremex Press OY, Heisinki